

**VOJNA OSTAVINA
SVETOZARA BOROJEVIĆA
AUSTRIJSKOG DRŽAVNOG ARHIVA**

Markus Leideck

Državni arhiv u Pazinu
Ul. Vladimira Nazora 3
Pazin

1. Uvod

1.1. Skupina fondova Vojne ostavine (*Militärische Nachlässe*) Austrijskog državnog arhiva

Značaj rukopisnih ostavina prepoznat je već oko polovice 18. stoljeća za vladavine Marije Terezije u vremenu nastajanja i ustroja Austrijskog državnog arhiva. Carskim naredbama¹ naređeno je da se gradivo javnih službenika, također i vojnih ličnosti, ne smije prodavati bez carske dozvole.² Slično postupanje s ostavinama službenika ponovljeno je 1854. da bi 1869. takav postupak bio odbačen.³ Međutim, na taj način dospjelo gradivo nije smatrano zasebnim fondovima, nego su ostavine razdvajane prema sadržaju te je gradivo uvrštavano u skupine fondova Memoari (*Mémoires*) i Bojni spisi (*Feldakten*).⁴ Godine 1993. u Austrijskom državnom arhivu

---

¹ Carske naredbe (reskripti) iz 1749. i 1758. god.

² Javno gradivo koje se nalazilo u posjedu preminulog službenika moralo se predati bez novčane naknade, a osobna ostavina za koju se procijeni da je od javnog značaja uz minimalnu naknadu. Tu je bila riječ o objedinjavanju gradiva pojedinih registratura, a u slučaju vojnih ličnosti zanimanje je bilo usmjereno u prvom redu prema zaštiti relevantnih tajnih vojnih podataka te korištenju bilješki i skica za službeno pisanje povijesti. O ostavinama Ratnog arhiva: RILL, Robert, *Nachlässe sammeln im Kriegsarchiv Wien - ein historischer Überblick*, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 56, österreichisches Staatsarchiv, 2011., str. 239–270; opis skupine fondova Vojne ostavine u informacijskom sustavu Austrijskog državnog arhiva <http://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?id=6739>, preuzeto 14. lipnja 2015.; Michael Hochedlinger, "Der schlafende Riese". *Das Österreichische Staatsarchiv, Abteilung Kriegsarchiv, Militär und Gesellschaft in der frühen Neuzeit*, Universität Potsdam, 2005., str. 165–186. Preuzeto u elektronskom obliku (<https://publishup.uni-potsdam.de/frontdoor/index/index/docId/594>) 14. lipnja 2015.

³ Razlog tomu je zaključak da takav postupak više nije u duhu vremena te da je u suprotnosti s odredbama privatnog prava.

⁴ Tek je kasnije odlučeno veće ostavine zadržati kao zasebne cjeline i osnovati zasebnu skupinu unutar Memoara. Op. a. Naziv "Bojni spisi" koristim jer ga smatram bližim izvornom značenju, u odnosu na do

osnovana je skupina fondova Ostavine i zbirke, unutar koje su se našle ostavine civilnih i vojnih ličnosti (17. do 20. stoljeće) i koja je u najvećoj mjeri sadržavala ostavine vojnog arhiva. Ostavine su potom vraćene u odjel Vojnog arhiva 2002. godine. Prilikom preustroja Austrijskog državnog arhiva 2002., ta skupina razdvojena je na ostavine vojnih i civilnih osoba. Ostavine vojnika zadržane su u Ratnom arhivu, dok su ostavine civila priključene gradivu Općeg upravnog arhiva.

Većina vojnih ostavina datira iz razdoblja, približno, od početka 19. stoljeća do danas. Starije ostavine (od približno sredine 17. do kraja 18. stoljeća) pretežno su obiteljski fondovi koji su zbog značaja uvršteni u tu skupinu ili dijelovi drugih fondova koji su spojeni prema načelu pertinence. Skupina fondova sadrži i autobiografske bilješke iz vojnog zarobljeništva iz razdoblja neposredno nakon Drugog svjetskog rata te nekolicinu ostavina visokih časnika austrijske vojske nakon Drugog svjetskog rata.

Današnje stanje Vojnih ostavina u velikoj je mjeri uvjetovano načinom obradbe fondova u prošlosti. Signature fondova unutar skupine dodijeljene su, arapskim rednim brojevima, prema trenutku preuzimanja. Kako je ta skupina fondova vrlo aktivna, trenutačno sadrži 1265 ostavina. Uz osnovne signature, fondovi su označeni velikim slovima koji označavaju sadržajne karakteristike pojedinog fonda: A označava prevelike formate, B arhivsko gradivo u klasičnom poimanju i C slikovni zapisi. Pretraživanje je omogućeno pomoću zbirnog obavijesnog pomagala unutar kojeg je svaka ostavina opisana i popisana s obzirom na stupanj sređenosti, međutim bez osnovnog podatka o količini gradiva, a koje se sastoji od 16 uvezanih svezaka i jednog registratora.⁵

Uz ostavine u odjelu Ratnog arhiva u Austrijskom državnom arhivu postoje i osobni te obiteljski fondovi u odjelima Opći upravni arhiv (*Allgemeines Verwaltungsarchiv*) te Kućni, Dvorski i Državni arhiv (*Haus-, Hof- und Staatsarchiv*). Pojedine vojne ostavine nalaze se i u Vojnopovijesnom muzeju (*Heeresgeschichtliche Museum*). Također se u vojno-znanstvenim memoarima i rukopisima Ratnog arhiva nalazi gradivo (primjerice neslužbena dokumentacija i autobiografski zapisi i bilješke) koje bi se zbog svoje provenijencije trebalo nalaziti u ostavinama. Iz ostavina je izdvojena i stanovita količina kartografskog i slikovnog materijala, koji su uvršteni u Zbirku karata i Zbirku slika i audiovizualnog materijala.

Pri ostavinama općenito nije riječ o klasičnim osobnim fondovima, nego o cjelinama koje se odnose na djelovanje pojedinaca pri vojsci ili mornarici. Tako će se u vojnoj ostavini tek iznimno pronaći privatna korespondencija, i to u prvom redu ona koja je ocijenjena sadržajno relevantnom za vojnu povijest.

---

sada korišten naziv "Vojni spisi". U prvom redu riječ je o dokumentaciji koja je nastala na bojišnici, otkuda potječe i izvorni naziv *Feldaten*.

⁵ Kod korištenja te zbirke i općenito gradiva pojedinih skupina fondova Austrijskog državnog arhiva valja istaknuti da broj kutija pojedine ostavine ne počinje brojem 1, nego je čitava skupina fondova numerirana neprekinutim nizom glavnih bojeva.

Dostupnost gradiva ograničena je uvjetima predaje gradiva (gradivo u depozitu nije vlasništvo Austrijskog državnog arhiva) ili zaštite podataka, a neki fondovi su dostupni tek uz posebnu dozvolu. Unutar te skupine fondova nalazi se i nekoliko vojnih ostavina, zapravo njihovih fragmenata, istaknutih visokih časnika c. k. vojske i mornarice s područja Republike Hrvatske generala Pavla Puhala, generala Mihovila Tišljara, admirala Maksimilijana Njegovana i, naravno, Svetozara Borojevića, iz čije ostavine crpimo izvore za ovo izdanje.

1.2. Sadržaj i značaj ostavine Svetozara Borojevića od Bojne

Ostavinu Svetozara Borojevića nalazimo pod signaturom AT-OeStA/KA NL 4 (B).⁶ Ona je razdijeljena na 32 arhivske jedinice unutar kojih je gradivo sređeno kronološki i odloženo unutar 5 arhivskih kutija.⁷ Opsegom najveće cjeline su Ratno-povijesni prikazi borbi na Soči od svibnja do kolovoza 1915. i od listopada 1915. do kolovoza 1916. s pripadajućim priložima, a koje obuhvaćaju 2 arhivske kutije. Ti prikazi, obrađeni pri zapovjedništvu 5. armije na temelju dostupnih vijesti, izvještaja i drugih izvora s priložima, u svojoj sumarnosti kvalitetan su prilog za poznavanje događaja na Jugozapadnom (Sočanskom) bojištu u drugoj godini rata, odnosno prvog od ulaska Kraljevine Italije u rat na strani Antante i otvaranja tog, neočekivanog, novog bojišta. Sasvim prigodno, ta tema je obrađena ove godine, kada se obilježava stogodišnjica od navedenih događaja.

Nadalje, relevantni izvori za vojnu povijest u tom fondu su opis bitke na rijeci Plavi, mapa s kartama s mjestimičnim Borojevićevim komentarima, prijepis njegova zahtjeva za ostavkom od 29. kolovoza 1915. i zapovijed ministra Bele Lindera od 1. studenog 1918. za predaju i polaganje naoružanja.

Ostatak ostavine čini pretežno dokumentacija koja sadržajem veliča Borojevića: brzozjavi-čestitke povodom njegovih vojnih uspjeha, unapređenja i dodjele odlikovanja, dopisi časničkog vrha, visokog plemstva, načelnika i gradonačelnika itd. koji ga veličaju, naredbe, dispozicije i instrukcije 3. i 5. armiji koji su u osnovi također pohvale njemu i njegovim postrojbama, više fotografskih portreta od kojih je najstariji učinjen u Sarajevu 1886. godine, novinski članci, Borojevićev marš, te Korespondencija s Generalnom ađutanturom Njegova Veličanstva i Ministarstvom rata u vezi s izradom medalja s njegovim likom i dodjele počasnog građanstva više gradova u Austro-Ugarskoj.

U ostavinu je uvršteno i gradivo koje ne pripada Borojeviću: pet pisama koja je Borojević poslao kiparici koja je izradila njegovu bistu Loni von Zamboni, a koja izdvojena iz njezine ostavine, korespondencija (do 1949.) njegove udovice Leontine s Uredom reda Marije Terezije, mađarskim Muzejom domobranstva, Vojnopovije-

⁶ Ranija oznaka AT-OeStA/KA NL NL I 4 (B).

⁷ Redni brojevi kutija od 20 do 24.

snim muzejom u Beču te Ratnim arhivom u vezi s otkupom njegove vojne ostavine te dijelovi monografije *Der Löwe von Isonzo* Ernesta Bauera.

U svemu, ostavina Svetozara Borojevića je spomenik njemu samomu. Uključujući prikaze borbi s prilogima, svaki komad, spis, čestitka, članak i fotografija sadržan u tom fondu svjedoči i slavi Borojevićevu veličinu i vojnu izvrsnost, upravo kao da je, ako zadržimo u vidu njegovo samoljublje i častohleplje, sam učinio odabir iz vlastite rukopisne ostavine.

1.3. Odabir gradiva

Gradivo pripremljeno za objavu odabrano je djelomično zbog značaja, a djelomično kao izbor iz puno opsežnijih cjelina koje međutim nisu dovoljno informacijski relevantne da bi bile objavljene u cijelosti.

Prikazi borbi na Soči s pripadajućim im prilogima prva su i opsegom najveća cjelina koja se objavljuje. Riječ je o sumarnim opisima priprema prostora bojišta na kojem je djelovala 5. armija, podjele istog dijela bojišta na sektore, vojnog rasporeda i tijeka samih bitaka u razdoblju od svibnja 1915. do kolovoza 1916. godine. To je informacijski izuzetno iscrpan materijal, zbog čega isti nije moguće sažeti u regeste. Nakon opisa borbi slijede *Naredbe* koje su mahom umnoženi strojopisni primjerci kojima se hvali Borojević i podređene mu jedinice. Slijedi zahtjev za ostavkom generala Borojevića od 29. kolovoza 1915. s prilogima, kao jedinstven prikaz međusobnih odnosa visokih časnika c. k. vojske i Borojevićeva položaja među njima.

Nakon te tri cjeline koje su ovdje cjelovito objavljene, slijede cjeline iz kojih je učinjen i pripremljen izbor. *Dopisi* koji su odabrani za objavu dijelom su pisma čelnika lokalne uprave kojima slave Borojevićeve uspjehe te privatna pisma visokih političara i vojnih časnika. Među dopisima i općenito u ostavštini ne nalaze se privatna korespondencija koja nema veze s Borojevićevim vojnim djelovanjem. Cjelina *Čestitke* izbor su iz, kako sam kaže, poplave brzojava koje je Borojević zaprimio, a koje čine velik dio njegove ostavine.⁸ Zbog niskog informacijskog značaja odabrane su samo one najviših dužnosnika. Na kraju su unutar cjeline *Razno* objavljeni Sažeti opis ratnog puta 1. bojne 51. c. k. pješadijske pukovnije "Svetozar Borojević" od izbijanja rata do kraja 1915., Prijevod pisma kralja Viktora Emanuela talijanskim postrojbama povodom dvije godine ratovanja na Soči te Austrougarski ratni izvještaj od 4. lipnja 1917.

---

⁸ Usporedi: Naredba Vrhovnog vojnog zapovjedništva od 19. listopada 1916.

1.4. Načela objave

Gradivo je pisano u najvećoj mjeri njemačkim te mjestimično hrvatskim i slovenskim jezikom bliskima današnjem standardu. Tekstovi na njemačkom uvelike su prilagođeni današnjem standardu, te je, primjerice, pisanje *ss* i *ß* usklađeno sa suvremenim pravopisnim normama. Kratice koje su kraćene na više načina prema volji sastavljača pismena razriješene su. U prvom redu tu je riječ o kraticama naziva vojnih jedinica, primjerice *GbsBrig*, *GBrig* i *GB* za *Gebirgsbrigade*, nadalje kraticama za doba dana i strane svijeta. Budući da je riječ o tekstovima bliskim današnjem standardu te vrlo jasnom značenju tih kratica, a u skladu sa Smjernicama za vanjsko uređivanje teksta kod objavljivanja izvorne građe za noviju njemačku povijest, razriješenja su učinjena bez posebnog označavanja jer za to nema potrebe.⁹ Naime, zbog posebno velikog broja kratica, karakterističnih za vojnu pisanu komunikaciju, a koje su u suštini svakomu i osrednjemu poznavatelju njemačkog jezika jasne, označavanje razriješenih kratica dovelo bi do nepotrebnog zagušivanja.

Kratice vojnih termina koje imaju ustaljen oblik kraćenja nisu razriješene. Popis nerazriješenih kratica:

Dion	Division
FJB	Feldjägerbataillon
FML	Feldmarschall-Leutnant
FZM	Feldzeugmeister
GdI	General der Infanterie
GdK	General der Kavallerie
GM	General Major
HGK	Heeresgruppenkommando
HIR	Honved Infanterieregiment
HITD	Honved Infanterietruppendivision
Hptm	Hauptmann
ITD	Infanterietruppendivision
LIR	Landwehrinfanterieregiment
LITD	Landwehrinfanterietruppendivision
LsIR	Landsturminfanterieregiment

⁹ Tekst Smjernica za vanjsko uređivanje teksta kod objavljivanja izvorne građe za noviju njemačku povijest Johannes Schultza u prijevodu objavila je Sanja Lazanin u: *Priručnik iz njemačke paleografije*, Biblioteka triplex confinium 1, Tipex, Zagreb, 2004., str. 110–121.